

NIEWIEŚCI (404) ai

niewieści (402), **niewiści** (2); niewieści : niewiści *Calep* (16:1), *GosłCast* (5:1).

Oba e jasne.

sg m N niewieści (51). ◇ G niewieścięgo (7); -ého (1), -(e)go (6). ◇ D niewieści(e)mu (1). ◇ A niewieści (18), niewieściego (2); -ego (1), -(e)go (1). ◇ I niewieścim (5), niewieści(e)m (1) *RejAp*. ◇ L niewieścim (2) *GlabGad*, *SienLek*, niewieści(e)m (1) *Mącz*. ◇ f N niewieścią (27), niewieści(a) (5). ◇ G niewieścięj (25), niewieści (1); -ěj : -i *Mącz* (1:1); ~ -ěj (1), -(e)j (24). ◇ D niewieści(e)j (5). ◇ A niewieścią (25) [w tym: -a (7)]. ◇ I niewieścią (9). ◇ L niewieści(e)j (5). ◇ n N niewieści(e) (29). ◇ G niewieści(e)go (30). ◇ D niewieści(e)mu (5). ◇ A niewieści(e) (24). ◇ I niewieścim (19) *OrzRozm* (2), *BielKron*, *SienLek* (10), *BiałKat*, *CzechRozm* (2), *SkarŻyw*, *CzechEp*, *WujNT*, niewieści(e)m (10) *FalZioł* (9), *BibRadz*. ◇ L niewieści(e)m (5), niewieścim (4); -(e)m *FalZioł* (3), *RejŻwierz*; -im *BielŻyw*, *CzechEp* (2); -(e)m : -im *SkarŻyw* (1:1). ◇ pl N subst niewieści(e) (12). ◇ G niewieścich (14), niewieści(e)ch (3); -ich : -(e)ch *FalZioł* (2:2), *Mącz* (2:1). ◇ D niewieściém (4), niewieścim (1) *SienLek*; -ém (2), -(e)m (2). ◇ A subst niewieści(e) (27). ◇ I m niewieściemi (11) *OpecŻyw* (2), *Mącz*, *RejAp*, *RejPos* (6), *SkarKaz*, niewieściami (4) *KrowObr*, *CzechRozm*, *LatHar*, *KlonWor*; ~ -émi (1), -emi (1), -(e)mi (9); -émi : -emi *OpecŻyw* (1:1). f niewieści(e)mi (3). n niewieści(e)mi (1). ◇ L niewieścich (7). ◇ L sg m a. n skostn po niewieści(e)m (1) *Calep* 351b.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. Przymiotnik dzierżawczy od „niewiasta”; *muliebris Murm*, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *femineus Murm*, *Mącz*; *matronalis Mącz*; *mulierum Vulg* (396) : *Muliebris*, *Frewlich Nyewyełcy Murm* 47, 45; *Matronalis*, *Niewieści/ pánieński/ gołpodiniej. Mącz* 211a; *Muliebris*, *Niewieści. Et Metaph. Niemężny/ Miękki. Mącz* 235d, 133a [2 r.]; *Calep* 677a.

A. Od znac. ‘osoba dorosła płci żeńskiej’ (387) :

a. Będący niewiastą (39) :

Wyrażenia: peryfr. »niewieścia(-i, -e) płeć, pogłowie, narod, stan, plemię, osoba, pokolenie, rodzaj, twarz« = *niewiasta*, *niewiasty*; *femina Mącz* [szyk 18:17] (18:5:3:3:2:1:1:1:1): *OpecŻyw* 146v; *PatKaz I* 9; *PatKaz II* 55v, 66v; *chczyal znyeuuyałty czyało przyącz [...] yzby nyeuuełczy rodzaj jako wzgardzyenłzy nyebyl ponyzon PatKaz III* 89; *FalZioł V* 51b; *Theż [Pitagoras] niewieście pogłowie ktemu nawiodł, aby w odzieniu pyłznym złotim albo iedwanym [!] niochodziły, iakoby to ku nieczyłtocie fiłła były BielŻyw* 29, 132; *GlabGad M*; *RejPs* 218; *MurzNT* 73v; *GliczKsiąż P*v; *iz niewiełcia płeć/ będąc mdlełzy nátury/ y nie ták ćierpliwey/ rychley może być przywiedzioná vpominánim y mękami ku wyznánium/ niż Mąż. GroicPorz* ii2v; *Wćięgni nas zá łobą Rzetznitzko náłza/ modł fię za ludem/ przytzyń fię zá księżą/ y za łtánem niewieścim/ niechay włzyłcy poznáią twoię pomoc KrowObr* 164; *BielKron* 4; *Mącz* 133a, 210c; *RejPos* 43, 101v, 271v; *BiałKat* 228v; *KarnNap* A4; *SkarŻyw* 14, 114, 120, 147; *Dawnom o tym łtychálá w Kronikách píłano/ Iz niewiełcie pogłowie w Rádę wybierano: Y łáme Cefárzowe z nimi tám łiadály/ Spolney rzeczy y práwá pilnie przełtrzegály. BielSjem* 5, 15; *KochFrag* 40; *LatHar* 408, 487; *GosłCast* 23; *PaxLiz* Bv; *A włzáłki mię do łiebie prółł ná wełele Sąłiad/ á ia dżiwny łtroy widę w tym tu kole Niewiełcięy płci/ á żadney Polki tu nie baczę ZbyłPrzyg* A2, B4.

»niewieście(-i) pogłowie, rodzaj, stan« [szyk 2 :1] (1:1:1): *LibLeg* 11/65v; *Sexus muliebris*, Niewieścia płeć Niewieście pogłowie. Rodzaj niewieści. *Mącz* [390]d, [390]d.

Szereg: »(bądź, tak) męski i (a, jako i, abo) niewieści« (7): A ktorich tesz poddanich naffzich wten czas wnyewolą do panftwa wałchego powiodły bącz męłkiego abo niewyefcziego stanv *LibLeg* 11/65v; *FalZioł* V 51b; *RejPs* 218; *KarnNap* A4; tedy okrzył [św. *Walenty*] Afteryulzą y wżyciek dom iego/ ołob męłkich y niewieścich lżeśc y czterdzieści. *SkarŻyw* 147, 120; *ReszPrz* 28.

b. *Będący częścią organizmu niewiasty (też o ciele jako całości) lub jego fizjologicznym wytworem* (123) : Cudna rzecz iest były czepiec ná głowie niewiełciey. *March*¹ A3 [*idem March*³]; *BierEz* P3; *Murm* 50; *Mymer*¹ 21v; *GlabGad* G3v; *March*³ V v; *LubPs* hh3v; Otho głowá Holofernefowá nawyżłżego Hethmáná wołfk Afryryłkich/ Oto namiotek w ktorym łpał piiány/ gdy go Pan niewieścią ręką zámordował [*in manu foeminae*]. *BibRadz Iudith* 13/18 [19], *Apoc* 9/8; *Antiae*, Przedłobnie włofy/ Warkocz niewieści *Mącz* 11b, 183b, 235d; Popioł z niewieścich włofow/ z srebrną pianą zmiefzawłzy/ świerzb y krofty ná oczu goi. *SienLek* 68, 27v *marg*, 68, 106, 119v, 136, T[tt]; *RejAp* 79v, 142v, Ff3; *BiałKat* 331; *BudBib Iudith* 9/11 [15], 13/18[19]; *SkarŻyw* 14, 21; *Calep* 75b; *WujNT Apoc* 9/8, s. 860; *GosłCast* 14.

W połączeniu szeregowym (1): I rzekł Krol: Widzę że to łtopy chłopie/ niewieście/ y dziećinłkie. *Leop Dan* 14/19.

W przeciwstawieniu: »niewieści... męski« (5): *FalZioł* V 1v; *GlabGad* M; Niewieści mocz s przyrodzenia bielfzy iest niż męłki/ á więcey w nim droždzy. *SienLek* 25, 27v, 77.

W charakterystycznych połączeniach: ciało niewieście(-i, -a) (2), głowa (2), grzbiet, krew (2), mocz (4), pośladek, ręce (ręka) (5), stopy, ślina, twarz (2), uryna, warkocz (3), włosy (9), ząb, żołądek.

Wyrażenia: »niewieści(-a) członek (sromotny), rzecz, tajemność« = *zewnętrny narząd płciowy kobiety*; *inguen, interfemineum, muliebria* *Mącz* [szyk 5:3] (5:2:1): *GlabGad* P7; *Hermaphroditus* [...] Który ma obóy członek ták męski yáko y niewiełcy. *Mącz* 155b, 120c, 133a, 170b, 235d; *Oczko* 36v; *Calep* 69a.

»niewieście łono« [szyk 2:1] (3): Spuchłe łono niewieście/ Wilczym fádłem mázác/ fłkęśnie *SienLek* 118, 118 [2 r.]

»mleko niewieście« [szyk 30:10] (40): Theż mleko niewiełcie barzo łuche ludzie tuczy. *FalZioł* V 89v, I 65c, 74b, 86d, 95b, 96c (17); Ná oczy czyrwone łok piołynowy z wodką rożaną/ z niewiełcim mlekiem co ie chłopię łłsie zmiefzawłzy/ á w thym chułtę maczáiac/ ná nie przykłáday. *SienLek* 68, 40, 51, 51v, 56, 65 (23).

»naczynie niewieście« = *ciało niewiasty jako całość* (2): Gdyż y Piotr S. náuczá męże/ áby oni z żonámi łpołem miefzkáiac/ wyrządzáli im czeńć iáko to mdleyłzemu naczyniu niewiełciemu [*quasi infirmiori vasculo muliebri* *Vulg* 1.Petr 3/7]. *WerKaz* 287; *WujNT* 1.Petr 3/7.

»piersi niewieście« (1): A gdy gi [*kryształ*] ktho w włciech będzie mieć/ pragnienie włmierza/ á zmiefzawłzy gi z miodem/ pierłi niewiełcie mlekiem napełnia. *FalZioł* IV 51c.

»rzeczy, niemoc, fluks, nieczystość niewieście(-i, -a)« = *miesiącza; menstrua* *Vulg*, *Mącz*, *Calep*; *menses, muliebria* *Mącz* [szyk 8:4] (8:2:1:1): Też ta żywicza pita z miodową brzeczką/ zastanowienie

rzeczy niewieścicy othwiera *FalZioł* III 31b, I 69b, c, 87c, 144d, IV 55b, 59c [2 r.]; *Leop Thren* 1/17; Menses in plurali tantum, Niewieścia niemoc/ Miefięcna choroba. *Mącz* 216d, 235d; *Calep* 653b.

»żywot, macica, miejsce, stroje niewieście(-i, -a)« = *vulva BartBydż*, *Calep*; *matrix Vulg*; *uter Calep* [szyk 8:3] (5:4:1:1): *HistJóz* B4; Vulva, nyevyescye stroye, locus muliebris, ex qua fetus procedit *BartBydż* 174b; *FalZioł* V 29; Tu sie godzi wiedzieć iako piżną lekarze iż z nafienia albo z plemienia męskiego w macici niewieścicy, na przod sie wczyni błonka *GlabGad* E2v; W piekle przybytki duż/ żywotowi niewieścieniu przyrownáne są. Bo iáko tá ktora rodzi śpielfy sie aby vřlłá potrzebie rodzenia: táko y ty przybytki kwápią sie oddać te rzeczy co im poruczono *Leop* 4.*Esdr* 4/41; *Mącz* 229a; *SienLek* 117 [2 r.]; przeto tákich wód kąpania léczą/ ácz dziwné/ á wyliczánia trudné/ choroby/ wřzákóz bárzo częřto [...]w niewieścich mieyfćách/ w řtávach/ w człónkach/ zgołá y w tych wřzyřtkich cíálá częřćiách/ które iedno porządnie w théy wodźie náparzóné bywáią *Oczko* 25v; *Calep* 1145a, 1148b; [Vulua tuae matris. [...] Niewie: řtroie/ álbo máćierzyzná. Deiner mutter fatz. *Dict* 1566 C2].

Szereg:»(tak) męski (jako) i niewieści« [szyk 3:1] (4): *Inguen*, Táki męski yáko y niewieścý czońek [!] *Mącz* 170b, 155b; *SienLek* 115; *Calep* 69a.

W przén (1) : Rozum miálá/ że y dziś/ tá niewieścia główká [*królowa Bona*]/ Słávna w Polřzće/ y dłuęo/ pámiętne iey řłowká. *RejZwierz* 49.

a. O chorobach niewieścich (7) :

Wyrażenie: »(u)pławy, niemoc białá niewieścia(-e)« (5:1): *RVmienkowa wodka* [...] *Niemocz białá* á lipká niewieścią rozrywa *FalZioł* II 10c; *Popiół they řkory w winie pithy*: wřpawy niewieście zařtanawia *FalZioł* III 18d, I 79b, 114d, II 10d; *SienLek* 110.

Szereg: »tak męzowy, jako i niewieści« (1): tem płynieniem táki męzowem iáko y niewieścím/ o ktore^m thu przypomina/ dáie nam znáć/ iż Pan Bog po nas chce wielkiej á ofobliwey czyřćořći. *BibRadz* I 66b *marg*.

c. *Włáściwy niewieście, cechujący ją; také o cechach charakteru uważanych za typowe dla niewiasty* (70) : *Vmyřł niewieřći/ nie ma řtałořći*. *BierEz* Q4v, B4v, O2v, O3, P2v, Qv; *Vczyřł teź kaźdeęo nad ięzikiem panowác á zwłářczá przy bieřiadach* [...] aby řadnemu nie groźił, bo to iest niewieřcia rzecz. *BielŻyw* 10; *GlabGad* O3v; *RejJóz* Gv; *RejZwierz* 11 *marg*, 15v *marg*, 20v *marg*, 49v; *BielKron* 10v *marg*, 130 *marg*, Kkkk4v; *A źbytnie vbiory y ochędořćwa/ niewieřći vmyřł w męřczyznách znaczą KwiatKsiąź* Qv; *Mącz* 235d; *SienLek* 115 [2 r.]; *LeovPrzep* B2v; *RejAp* 25v; *HistRzym* 61v, 62v; *Bo páthrzay więcz ná owego řprořnego á przemierźłego řłópa/ co sie więcz owo řłowki niewieřćiami pieřći/ więcz sie tu vmizęa chociay mu nie trzebá* *RejZwierz* 83v; *HistHel* [A2]v; *ModrzBaz* 42, 54v; *Oczko* 37v; *SkarŻyw* 13, 200, 208, 310, 311, 354; Tá tedy Elźbietá řtára *Królowa Węęerřka/ rozumem řię niewieřćim řprávuiąc/ młodych y nikczemnych ludzi do Rády Senatorřkiej w Polřzće wybráła y podwyzřzyłá* *StryjKron* 452; *Caryatides – Podpori wicziřcane* [!] na křztáł niewieřći. *Calep* 168a, 79a, 202b, 677a; *GosłCast* 11, 36, 62.

W charakterystycznych połączeniach: *chyřćořć niewieřćia(-i, -e)* (5), *czyřćořć*, *dwornořć*, *głos*, *jurnořć* (2), *krewořć* (4), *ksztáł*, *łza*, *męřćwo*, *natura*, *niepotęźnořć*, *pieszczota*, *potrzeba*, *poźędliwořć* (2), *rozum* (4), *rzecz* (2), *řędziwořć*, *słówa*, *řtałořć* (2), *strach*, *ułomnořć*, *umyřł* (*smysł*) (4), *źlořć*, *źal*, *źaloba*, *źalóřć*.

Wyrażenia: »niewieści obyczaj« = *mulierum mos Modrz* [szyk 4:4] (8): *OrzRozm R2v*; Była tá niewiáltá [*cesarzowa Irene*] z Grecyey z Athen miáltá/ roftropna nád obyczaj niewieści. *BielKron* 168v; *Muliebriter*, Niewieścim obyczajem/ Po niewiescku. *Mącz* 235d, 216c, 235d; *ModrzBaz* 31v; *SkarŻyw* 243; *CzechEp* 417.

»niewieścia(-e) płęc, przyrodzenie« = *sexus (muliebris) Miech*, *Mącz*; *muliebritas Mącz* [szyk 7:2] (6:3): Iż tham pierwey bydliłi Amazones niewiałti ktore na on cas były na połtrach wżemu fwiatu. Bowiem one odrzuciwży Mgłofci fwey płci niewiełciey [*fragilitate sexus abiecta*], wiele ziem łobie podbiły *MiechGlab* 36; *GAlenus Krol* gdy ieden żonę mu ofzukał/ Miálto Szmárágdow iey fłko zyelone był przedał. Kazał gi owáłszyc/ [...] Bo niewiáltę ofzukał/ á iż temu fproftał/ W niewiełciem przyrodzeniu też ná ftárość zoftał. *RejZwierz* 16v; *Mącz* 9c, 235d [2 r.], 390d, 499a; chcąc to mieć łobie zá wielkie dobrodzieyftwo od Páná Bogá fwego/ przez ktoregoby to/ czego iey niewiełcia płęc niedopusciłá fprawowác/ y dułze do zbáwienia prowadzić mogłá. *SkarŻyw* 581, 185.

Szereg: »tak męski, jako i niewieści« (1): *Androgynos*, Który oboygá przyrodzenia yeft tak męskiego yáko y niewiełcięgo. *Mącz* 9c.

α. O cechach fizycznych charakterystycznych dla niewiasty, szczególnie o urodzie (5) : ták yfz [*była*] any barzo uyelka any mała, ale yako zalezy na zroft uyłoky czudny nyeuyefzczzy *PatKaz III* 118; *HistJóz B3*; *BibRadz Eccli* 9/9; *GórnDworz E*; *BudBib Eccli* 9/9.

β. O rzekomej płci planet i znaków Zodiaku (5) : *Wenus*. Ieft planeta [...] Płci niewiełciey/ ieft przyrodzenia zimnego a wilkie⁸⁰. *FalZioł V* 51v, V 50v.

Wyrażenie: »przyrodzenie niewieście« (3): *Rak*. Ieft [...] Przyrodzenia niewiełcięgo. *FalZioł V* 49v, V 49v, 50.

d. Przeznaczony, zastrzeżony tylko dla niewiasty, który przystoi, przysługuje niewieście (54) : *Murm* 156; *LibMal* 1544/85, 1545/94v, 1547/136, 1550/157v, 1551/159; Bo to vrząd náłz niewiełci/ Dzyateczki rodzic w bolełci/ Káżdey godziny pilnowác/ Kto ie chce dobrze wychowác *BielKom* G3; *GroicPorz* gg2; *KrowObr* 106v; *Leop Esth* 2/3, 9, 12, 15; kthora go vbráłá w niewiełcie odzyenie/ á ná iego mieyłce fłuzebną niewiáltę poładziłá *BielKron* 380, 27, 132; *Mącz* 32c, 40c, 84a, 171c, 193d (8); *RejZwierz* 83v, Aaa3; *SkarŻyw* 13; *Calep* 149b, 679b, [747]b; *WujNT* Aaaaaa2v.

W przeciwstawieniach: »niewieści... męski (2), mężczyźni« (3): Niewiáltá áby fie nie vbieráłá w męłzczyźnie fzáty/ á mąż w niewiełcie. *BielKron* 36v; *BudBib Deut* 22/5; A Woiewodzie/ ktory od niego z bitwy vciekl/ záięczy kozuch/ y kądziel z wrzeionem w podárek poftał/ nikkzemność iego á płochóć záięczá/ y fpráwy niewiełcie nie męłkie tym znácząc *StryjKron* 220.

W charakterystycznych połączeniach: *bot niewiełci(-a, -e)*, *czapka*, *imię* (2), *koszul(k)a* (3), *letnik*, *odzienie* (2), *płaszcz* (2), *postawa* (2), *rzeczy*, *stroje*, *szaty* (3), *ubiór* (6), *urząd*, *zawicie*.

Wyrażenia: »niewieścia(-e) barwa, maglowanie« = *kosmetyki do malowania twarzy*; *cerusa Mącz*; *offucia Calep* [szyk 1:1] (1:1): *Psimmythium*, Latine, *Cerusa*, Bárwá niewiełcia/ którą łobie twarz przypráwuyá. *Mącz* 328d; *Calep* [727]a.

»niewieści dom« [szyk 1:1] (2): á niech będą rozefłáni ktorzyby pátrzyli po wíłech źiemicách dzieweczek flicznych/ á pánien: niechże by ie przywieżiono do miáltá *Sufán*/ á oddano do

niewieściego domu [*in domum feminarum*]/ pod rękę Egeuffá komorniká/ który ieft Ochmiſtrzem y ftróżem niewiaft Krolewſkich *Leop Esth* 2/3, *Esth* 2/13.

»suknia niewieſcia« [*szyk 11:1*] (12): Zeznal yfz dzyfz thydzyen skądzyorką Maczkciem w noczi o fchoſtey Godzynye v Lewka Zida vkradli fvknya nyewyefczya wyfznyewey farby *LibMal* 1545/108v, 1543/77, 1544/87, 1546/115, 117, 117v (9); GDy hufiec Bábilońki/ z bitwy mu był vciekł/ Ten [*Xerxes*] Hetmáný w niewieſcie fuknie potym oblekł. Broniey we wſzytkiey ziemi noſić im zákazał/ A ná piſzczalkac wſzytkim vczyć fie im kazał. *RejZwierz* 33v; *Calep* 545b, 604a.

Szeregi: »dziecinny a niewieſci« (1): Nugiuendus, Łąteczny [!] Kramárzik/ Ten zwłafzczá który łatki/ Obraski/ Barwki/ Dziećinne á niewieſcie rzeczy w fwym kramie ma. *Mqcz* 252d.

»tak (bądź) męski, jako i (bądź) niewieſci« (2); Lucerna, Defzczowy płaſzcz ták męski yáko y niewieſcy. *Mqcz* 181c; *BudBib* C.

W przen (1) : (*marg*) Krzyż niewieſci. (–) Krzyż záś ná niewiaftę Pan Bog ten włożył/ mowiąc Pan temi fłowy do niewiafty: Zeſ vſłucháá mowy wężowey/ [...] rozmnożę fráunki y trudnoſci twoie/ y będziefz pod mocą mężá twego/ á on tobie będzie rofkázował. *WerKaz* 292.

e. *Związany z niewiaſtą ſtoſunkiem rodzinnym* (54) :

Wyrażenia: »potomek niewieſci« (2): *CzechRozm* 34v; rozumieć mamy [...] człowieká potomká niewieſciego: á miánowicie Chriſtuſá Iezuſá *CzechEp* 292.

bibl. »syn niewieſci« (12): *OpecŻyw* 47, 48, 148; *KrowObr* 145; Záprawdę powiedam wam/ iż iefzcze nie powftał miedzy fyny niewieſciami wiefzy nád tego Ianá Krzćicielá [*non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista Vulg Matth* 11/11] *RejPos* 8v, 11, 13, 14v, 138v; *CzechRozm* 189; *LatHar* 442; *SkarKaz* 578a.

W przen (40) :

Wyrażenia:bibl. »naſienie niewieſcie« = (o *Chryſtusie lub Jego Koſciele*) (36): Położę też nieprzyiáźni miedzy tobá/ y miedzy niewiaftá miedzy naſieniem thwym y naſieniem iey [*inter semen tuum et inter semen eius*]: Tho potrze głowę twá/ á ty potrzebſz piętę iego. (*marg*) Dwoie tu náſienie wſpomina/ iedno wężowe/ co piſmá iaſzczorcim naſieniem názywáiá/ á drugie naſienie niewieſcie/ to ieft Kryſtuſá y członki iego (–). *BibRadz Gen* 3/15, I 2d *marg*; *BiałKat* a4; Iákoſz fie też ták wedle naznáczoney rády Bożey z ftáło: że ten obiecány potomek Dawidow/ naſienie niewieſcie y Abráhámowe/ [...] ſmierciá fwą ſmierć zgłádził *CzechRozm* 24v; tákże być naſieniem niewieſćim/ być dziećięciem ábo potomkiem niewieſćim: być naſieniem Abráhámowym być iego potomkiem *CzechRozm* 34v, 40v, 43v, 55v, 122v, 154v (10); przez naſienie niewieſcie zoſobná Chriſtuſá rozumieć mamy. *CzechEp* 295, 204 [3 r.], 205, 292 [3 r.], 293 [5 r.], 294 (20); *ArtKanc* B19v; *WujNT* 4.*Apoc* 12 *arg*.

»plemię niewieſcie« (3): [*ſtan kapłański*] był poſłány/ ku ſtárciu y zborzeniu wężá onego w ludźioch/ który záwſze walczy z plemieniem niewieſćim/ to ieft z Pánem Kryſtuſem/ y z wiernymi fługámi iego *OrzRozm* G4, G3v; *SkarŻyw* 262.

»pokolenie niewieſcie« (1): thák iáko to o nim [*wężu*] iefzcze w Ráiu [*Bóg*] opowiadác raczył/ mowiąc do niego: Iż pokolenie niewieſcie zetrze głowę twoię [*Et inimicitiam ponam inter te et inter*

mulierem, et inter semen tuum et inter semen eius, ipsum conteret tibi caput PolAnt Gen 3/15] RejPos 318.

f. *Którego podmiotem, wykonawcą, bezpośrednim uczestnikiem jest niewiasta (36) : BierEz G4v, Mv, R; TarDuch B, B8v; BielŻyw 31; Wiem też czo ieft iako dzywnie frogi gniew niewieści Tam nie maż żadney litołci tam pomftha beż wieści RejJóz F6, C4v [2 r.], Ev; BibRadz Eccle 7 arg; Andromachá żona Hektorowá była vpominána przez fen/ áby thego dnia Hektor bitwy nie zwodził/ álbo íam w bitwie nie był. Ale Hektor niewieście íny wzgardzał BielKron 58; O biedaż nam męłkiemu rodzáiowi/ żelmy iuż przyfzli ná niewieści íad/ gdzieby im przyftoyńi kądziel prząść niźli nas íadzić BielKron 318v, 163v, 319v marg, 456; Mącz 224c, 289c, 306a; HistRzym 60v; BudBib 2.Mach 7/21; HistHel Dv; MWilkHist K; KochSz B4v; ReszPrz 22; BielSjem 1, 3, 5; WujNT 242; KlonWor 6.*

W połączeniu szeregowym (1): Íako/ kiedy gdzie lubo pogrzeb ímutny/ Lub nieprzyiaćiel tráfi íe okrutny/ Miáfto puftofząc/ morduaie bez wieści: Ták był płáč męłki/ dziećinny/ niewieści. GrochKal 9.

W przeciwstawieniach [Ze względu na płéć]: »niewieści ... męski« (2): pátrż w. m. ná íprawy niewieście/ á na męłkie/ s tych poznafz/ kto ma co nad kogo. GórnDworz X5v, X6.

W charakterystycznych połączeniach: bajka niewieścia(-i, -e), głos (3), gniew (4), lament, myśl, oplakawanie, płacz (3), posługa, powieść, przykład, rada, rząd, sąd, sen, sjem (3), słowo, sprawa (3), walka, zdrada (3).

Wyrażenie: »robotą niewieścia« = muliebria PolAnt; muliebria officia Mącz [szyk 2:1] (3): Rozumu uyfokyeego [Panna Maryja] y uyelkyego tak yfz wízytkyey roboty nyeuyefzczycy íyą robycz nauczyła PatKaz III 122v; BibRadz Tob 2/13; Mącz 235d.

g. *Na niewiastę skierowany, którego obiektem, dalszym uczestnikiem jest niewiasta (9) : RejJóz E6v; Thedy on odpowiedział iefli dzis ieftefcie czyłci od złączenia niewieściego [a commixtione feminea]/ możecie wnidz ná ono mieyfce gdzie iefł ítolec boży. HistAl L2; Pánie Rzymkie [...] dáły zbudowác známienity kościoł Fortune niewieściey/ íż to ony rychley vbłagály niź męłzczyźni pofelftwy íwemi. BielKron 110; Ten też [Aurelijanus] karał Rycerzá íwoiego o gwałt niewieści/ tym obyczáiem BielKron 153v; KwiatKsiąż C4v; ACżkolwiek ítan S. Małżeńłki dziewiczemu/ ktory íkazy íielefney y przekléctwá niewieściego nie zna/ nigdy rowien nie iefł SkarŻyw 12, 328; Y domoftwá pátrzyć bez íkládu niewieściego/ Który y nam y mężóm mnoży wiele złégo. GosłCast 45.*

W charakterystycznych połączeniach: gwałt niewieści(-e), pospolitowanie, przekléctwo, skład (2), towarzystwo, złączenie.

Szereg: »albo męski albo niewieści« (1): ábyści(e) íię nieomyłili/ y íobie nieutzynili rytego podobieńftwá/ albo Obras męłki/ álbo niewieści/ y podobieńftwo wízelkich zwierzát KrowObr 110v.

h. *Składający się z niewiast (2) : Polygyricon, Latine mulierum frequentia, Wiele niewiaft/ álbo íchadzki niewieście/ frawcimer/ pánieńłki dwór. Mącz 309a; BielSjem 22.*

B. *Odznacz. 'żona' (1) : Tákże Alexánder Fereyłki/ [...] ktory ácz żonę íwá Thebę bárzo miłował/ iednák do niey wchodząc/ [...] kílka íług przed íobą/ ktorzy go záfwsze ítrzegli/ pofyłał/ áby wízytki káty y íkrzynki niewieście dobrze wymáćáli Phil P3.*

C. *Od znac.* 'samica zwierzęcia' (1) : gdyż [węgorz] nie ma rozności w swogim rodzaju: ani płeć męzka ani niewieścia w nich może być poznana *FalZioł* IV 29d.

2. *Przymiotnik jakościowy:* *zniewieściały, niemęski, słaby, miękki; effeminatus, mollis, mulierosus, semivir* *Mącz* (8) : *Effeminatus, Niewieści/ Rośpułtny/ Zbłążniony. Mącz* 133a; *Semivir, Pułmęża/ mdły/ nieśmiały/ niewieści. Mącz* 498c, 235d; *Calep* 351b.

W przeciwstawieniu: »niewieści ... mężny« (1): *Effemino, Zniewieściam to yeft z meżnego [!] czynię niewieście/ to yeft/ Niefmiące/ Mdłe/ Miękkie, Mącz* 133a.

Wyrażenie: »niewieście przyrodzenie« (3): *Czemu otroci rzezani nie łylicią. (-) Bowiem taci połpolicie bywaią niewieściego przyrodzenia GlabGad* B2; *Mollis homo, Miękki niewieściego przyrodzenia mąż. Mącz* 229d, 213d.

Szereg: »małpi a niewieści« (1): *Megalobysus, [...] per Metaph. accipitur, Miäfte niemężnego człowieka/ to yeft małpiego á niewieściego przyrodzenia. Mącz* 213d.

Synonimy: **1.** *białogłowski, żeński;* **2.** *małpi, niebitny, niemęski.*

Cf **NIENIEWIEŚCI, [NIEWIEJSKI], NIEWIEŚCKI**